

Ludwika Jończyk

**Mosiężysko. Wczesnośredniowieczne stanowisko w Szurpiłach, woj. podlaskie.
Źródła, analiza, interpretacje**

Celem pracy była próba opisu zwyczajów pogrzebowych, których relikty zarejestrowano podczas badań archeologicznych na Mosiężysku (Szurpiły, st. 8) oraz określenie czasu, w którym stanowisko użytkowano. Przystępując do działania po raz pierwszy zrezygnowano z posługiwania się zdefiniowanym przez historyków pojęciem Jaćwieży, a za punkt odniesienia przyjęto skupisko stanowisk archeologicznych z okresu wczesnego średniowiecza, do którego należy zespół stanowisk w Szurpiłach. Koncentrację tę nazwano skupiskiem Czarnej Hańczy.

Z opisaney historii badań cmentarzysk znajdujących się w obrębie tego skupiska wynikało, że na przestrzeni ponad stu lat badacze z różnych krajów odkrywali podobne do siebie nekropole. Znajdowały się one w granicach kilku państw (wpierw Rosji i prowincji Ostpreussen, następnie Litwy i Polski), badane były w większości wypadków wyrywkowo a informacje na ich temat nie zostały nigdy połączone. Okazało się to możliwe dopiero po zastosowaniu narzędzi właściwych archeologii czyli przeanalizowaniu danych w obrębie wydzielonego skupiska Czarnej Hańczy.

Cmentarzysko na Mosiężysku było pierwszą nekropolą tego typu odkrytą współcześnie w tym skupisku. W wyniku badań terenowych na omawianym stanowisku stwierdzono teoretycznie prostą sytuację stratygraficzną: niemal wszystkie znaleziska znajdowały się w obrębie 1 warstwy (humusu). Prostota ta sprawiła, że interpretacja całego założenia była bardzo trudna. Rekonstrukcja praktyk funeralnych musiała zostać oparta na analizie zabytków ruchomych. Zostały one poddane różnego rodzaju badaniom. Podjęto analizę rozprzestrzenienia za pomocą narzędzi dostępnych w GISie, przeprowadzono analizę stylistyczną poszczególnych kategorii zabytków, określono ich chronologię na podstawie przytoczonych analogii, oraz skonfrontowano uzyskane wyniki z danymi zawartymi w źródłach historycznych. Wykonano ponadto szereg analiz specjalistycznych. Badania metalograficzne, mikroskopowe oraz analiza archeometryczna ceramiki są pierwszymi tego typu badaniami wykonanymi dla materiałów suwalskich z okresu wczesnego średniowiecza.

W wyniku wszystkich tych czynności wykazano, że na prezentowanym stanowisku składano szczątki spalonych zmarłych na powierzchni gruntu, a kremacje odbywały się najprawdopodobniej *in situ*. Cmentarz założono na terenie polodowcowego gładzowiska, w

obrębie którego dokonywano niewielkich przekształceń, polegających na ułożeniu dwóch bruków oraz formowaniu nieregularnych układów kamieni umieszczanych na pozostałej po kremacji warstwie ciałopalenia lub w jej obrębie. Całe wyposażenie nieboszczyka, obejmujące strój, ozdoby, narzędzia, broń i oporządzenie jeździeckie, było celowo niszczone (cięte lub łamane), a następnie palone wraz z właścicielem na stosie. Możliwe, że po zakończonym ciałopaleniu rozkruszano pozostałe, większe fragmenty kości, lub też podejmowano je ze stosu i wynoszono poza obręb cmentarza. Cmentarz ten był zapewne użytkowany przez jedną rodzinę, należącą do średniej warstwy społecznej.

Na omawianym cmentarzysku odkryto stosunkowo mało elementów uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego. Dodatkowo część z nielicznych zabytków należących do tej kategorii budzi wątpliwości, czy na pewno są elementem wyposażenia pochowanych tu zmarłych.

Analiza poszczególnych kategorii zabytków wykazała, że znaczna część z nich ma swoje odpowiedniki na pozostałych stanowiskach skupiska Czarnej Hańczy. Naszyjniki typu Totenkronen, zawieszki z brązowej blaszki, zapinki podkowiaste z zoomorficznymi, kolbowatymi i zwiniętymi zakończeniami i dzwoneczki zbliżone do typu R5 wydają się być charakterystyczne dla tego regionu. Poza skupiskiem Czarnej Hańczy najwięcej podobieństw w kulturze materialnej do zabytków z Mosiężyska widocznych jest w Kuronii, szczególnie jej północnej części, a także na Sambii i Podlasiu. Na podstawie analizy zabytków chronologię stanowiska określono na XII–XIII w.

Analiza cech obrządku pogrzebowego stosowanego w Szurpiłach jest pierwszą rozszerzoną próbą scharakteryzowania praktyk funeralnych panujących na Suwalszczyźnie w okresie wczesnego średniowiecza. Wykazała ona wiele podobieństw między omawianym cmentarzyskiem a nekropolami zachodniej Estonii i Finlandii. Na szeroko pojętym terenie południowo-wschodnich wybrzeży Bałtyku często występują płytkie, zbiorowe pochówki w rozległych jamach ze spalenizną. Należą do nich obiekty typu Aschenplatz na Sambii oraz podobne odkryte w Kuronii, na innych terenach pruskich oraz w środkowej Litwie. Na terenach bałtyjskich jest to jednak jeden z kilku wariantów obrządku pogrzebowego, w większości wypadków niezbyt licznie reprezentowany.